

Beszédes Valéria

SZENT RÓKUS KULTUSZA SZABADKÁN

A ferencesek és az egyházi népelet

A ferences atyák meghatározó szerepet játszottak Szabadkán a katolikus lakosság vallási életében. A feljegyzések szerint a török korszakban a szegedi konviktusból kijáró barátok végezték az itt élők lelki gondozását. A bunyevácok a XVII. század végén, 1687-ben a boszniai ferencesek vezetésével vándoroltak ide. A török elnyomás alól felszabadító háborúk után csaknem száz esztendeig az egyházi ügyeket ők intézték Szabadkán, mígnem 1773-ban – több évtizedes huzavona után – a kalocsai érsek erélyes intézkedése nyomán világi papok kerültek a mezővárosba. Az egyházi ügyintézésben bekövetkezett változások azonban nemigen módosították a hívők magatartását: a barátok napjainkban is közmegbecsülésnek örvendenek, sokan kizárólag az ő szertartásaikon vesznek részt, s a gyászmiséket is legszívesebben a ferences templomban mondatják elhunyt hozzátartozójuk lelki üdvéért. Az egyházi ünnepek népies vonásait is leginkább ők őrizték meg, két szent kultuszában pedig – meggyőződésünk szerint – döntő szerepük volt.

Szent Antal tisztelete

Szent Antal tisztelete piros betűs ünnep volt a szabadkai bunyevátság körében. A század elején a korabeli sajtó szemrehányóan meg is jegyezte, hogy a város lakói nagyobb ünnepséget rendeznek az ő, mint szent királyunk, István tiszteletére. Dologtiltó nap volt egészen a II. világháborúig. Azok a családok, amelyek a maguk urai, még napjainkban sem dolgoznak e napon. Szent Antal szobra természetesen minden templomban megtalálható, de kultusza, legtöbb látogatója a ferencesek kápolnájában álló szobornak van. Nemcsak a szabadkaiak s a környező tanyák lakói folyamodnak hozzá segítségért, hanem a környező települések: Csantavér, Zenta, Kanizsa piacozni járó népe is igencsak befordul a szenthez.

Az ünnep vigiliáján napjainkban is nagyszabású liliomszentelést rendeznek. A szentelt virágnak a bunyevácok és a magyarok egyaránt gyógyító erőt tulajdonítanak, s igyekeznek belőle legalább egy szálát hazavinni. Az ötvenes évekig Szent Antal napján juttatták el a gazdák hálaadó ajándékait a barátoknak: baromfit, bárányt, malacot, tojást. Az adományokat azután ünnepé-

lyesen elérverezték. A hívők ajándékaikat napjainkban is elviszik, az árveréstől azonban eltekintenek.

Csak e néhány vonatkozását emeltük ki Páduai Szent Antal tiszteletének, azzal a szándékkal, hogy felhívjuk a figyelmet: nem lenne érdektelen további tanulmányozása.

Szent Rókus kultusza

Szent Rókus tisztelete Szabadkán, noha külsőségeiben visszafogottabb, mint korábban, jelentős nap a katolikus lakosság életében, hiszen Rókus voltaképpen a város védőszentje. Ünnepe Szabadka katolikus népességének napjainkban is fogadalmi napja. Egészen a II. világháború végéig ünnepnek számított, jóllehet már II. József korában törölték az ünnepek közül.

Fogadalmi ünneppé 1738-ban vált, amikor a városban aratott a pestis, a döghalál. A hagyomány szerint augusztus 16-án szűnt meg a betegség, s a ferencesek javaslatára fogadalmi kápolna építésébe kezdtek a lakosok. Az építőanyagot, a helyi hagyomány szerint, a nép adta össze. Már szeptember 5-én el is helyezték az alapkövét azon a helyen, ahol a Thököly elleni harcokban vitézül elesett katonákat temették el. Arról nincsenek adataink, hogy mennyi idő kellett felépítéséhez, de tény, hogy 1739-ben készen állt, mert amikor ismételtén kiújult a járvány, a hívek már itt fohászokdtek, s más településekhez hasonlóan megfogadták, hogy száz esztendeig szigorú böjtöt tartanak Szent Rókus napján: kizárólag dinnyét esznek. A buzgóbbak még szigorúbb böjtöt fogadtak: napnyugtáig se nem ettek, se nem ittak.

A sebtében emelt kápolnát 1753-ban felújították, húsz évvel később pedig, amikor a világi papok megjelentek a városban, ez lett a plébániatemplom. Ekkor bővítették ki fasáttal, s itt miséztek mindaddig, míg el nem készült a Szent Teréz-templom. 1803-ban a városi tanács határozatot hozott a kápolna lebontásáról. A kalocsai érsek jóváhagyta ezt az elképzelést azzal a feltétellel, hogy mivel fogadalmi kápolna, más helyen újat kell építeni. A képviselő-testület azonban – valószínűleg azért, mert tagjai félték a járványos betegségekktől – nem fogadta el a tanács és az érsek indítványát, hanem az eredeti helyen újította fel a kápolnát.

A pestisjárvány századik évfordulóján, 1838-ban ünnepi gyászmisét mutattak be, majd az istentisztelet után díszes körmenettel emlékeztek meg a száz év előtti eseményekről. A misét és a megemlékező gyászbeszédet bunyevácul tartották a Teréz-templomban, majd innen a hívők a kiskápolnához vonultak, a magyar nyelvű hálaadó misére. Ekkor újították meg a fogadalmat újabb száz esztendőre. Arról nincsen tudomásom, hogy 1938-ban hasonló külsőségek között megújították-e városunk fogadalmi ünnepét, tény azonban, hogy augusztus 16-áról napjainkban is megemlékeznek.

A centenárium után fél évszázaddal, a XIX. század végén, amikor Szabadka belvárosát rendezték, ismét felmerült a kápolna lebontásának gondolata, de ekkor sem merték elvitetni, illetve áthelyezni a városatyák, hanem Titus Mačković városi főmérnök tervei alapján átépítették neoreneszánsz stílusban. Ekkor nyerte el mai formáját.

A körmenetben egészen a II. világháborúig kiemelkedően fontos szerepe volt, mert nemcsak a Rókus-kilenced idején keresték fel, mint napjainkban.

A Rókus-szobor

1855-ben Perticsné Markovics Antónia az egykor Magyar (ma Zrínyi és Frangepán) utca végén, a Városliget tövében Rókus-szobrot állíttatott. Első pillantásra szokatlannak tűnik e szakrális emlék helye. Aki ismeri a város helyrajzát, az tudja, hogy a szobor a múlt század közepén a város külterületén, a Napnyugati szőlők, a Buckák kezdeténél állt. Néhány száz méterre volt tőle a híres Ostojić szerb család nyári lakja, valamint a párbajban elhunyt fiuk emlékére emelt kápolna. Az utóbbi épületegyüttest azonban jóval később építették. A szobor tehát Szabadka magyar településrészén helyezkedett el, holott Rókus tisztelete addig az itteni bunyevátság ünnepének számított. A szobor állíttatója is bunyevác volt.

Ha viszont a város úthálózatát vizsgáljuk meg, kitűnik, hogy nem véletlenül választották éppen ezt a helyet. A kiskápolnától a szoborig csaknem egyenesen vezetett az út, megvolt a kellő távolság is, hogy illő processziót vezessenek a kegyhelyig. A „Rókuska” – így nevezik a szabadkaiak – közelsége pedig arra ösztönözte a magyar lakosságot, hogy egyre nagyobb számban vegyen részt az ünnepségen.

A szobor eredeti helyén kisebb sátoryszerű építményben állt, amelyet kerítés övezett ugyan, de még így is használhatták nyitott nyári oltárként. Az ötvenes évek végén, amikor szabályozták az úthálózatot, és számtalan út menti keresztet, egyházi jellegű szobrot lebontattak, a Rókus-szobor is közlekedési akadálynak bizonyult, ezért áthelyezték a közeli Szent Kereszt-templom udvarába. A kápolnaszerű fülkét, a kerítést nem építették újjá. Az áthelyezés azután lényegesen megváltoztatta a Rókushoz kapcsolódó szertartást is. A szobor ugyanis, amíg eredeti helyén állt, búcsújáró helyé is vált.

A Rókus-napi búcsú

A Rókus-napi búcsú igen híres volt Szabadkán. Kizárólag a város ünnepének tartották, a helybeliek és a szállásiak vettek részt a szertartáson. A környező nagyobb települések: Bajmok és Csantavér katolikus népessége nem jött el a megemlékezésre. Az ünnep kora hajnalban, esetleg előző este, Nagyasszony napján kezdődött. A hetedik és nyolcadik kerület szent életű asszonyai feldíszítették a szobrot és környékét. Vadrózsa, őszirózsa került az oltárra, az előtte levő kitéglázott részt virágszőnyeggel borították. Arra ügyeltek, hogy minél több legyen az aranykirály; ezt tartották ugyanis a szent virágjának. A virágadományt a város védszentjének ajánlották fel az asszonyok. A központi oltárrészre minden évben más család csokra került. A virágokat a környéken lakók adományozták.

A díszítő asszonyokkal együtt a szobortól távolabb megjelentek a búcsúfiaárusok: kegytárgygyártók, mézeskalácsosok, cukorkások, a körhintások és a hagyományok megfelelően a dinnyések. A misét reggel hét órakor a kiskápolnában tartották, innen indult el azután a körmenet. A menet elején vitték a feszületet, ezt követték a város előljárói, majd a különböző egyházi társulatok lobogóikkal. Kivonult a katonazenekar is. Menet közben a Rózsafüzért mondták hangosan az előimádkozó után, Mária-énekeket énekeltek, s termé-

szetesen a Szent Rókusról szóló himnusz is fölhangzott. Külön csoportban vonultak a magyarok, külön a bunyevácok, s ügyeltek arra, hogy ne zavarják meg egymás áhítatát. Amikor megérkezett a menet a szoborhoz, minden alkalommal magyar, illetve horvát nyelvű misét tartottak. Az istentisztelet után a papság elvonult, a nép azonban még a kegyhelynél maradt. Megvásárolták a búcsúfiát, föltétlenül vettek dinnyét, s a helyszínen elfogyasztották, mert azt tartották, hogy egészséget nyernek tőle a következő esztendőre. Hazafelé menet azután minden jelenlevő legalább két szál virágot vett a Rókuskánál. Mindenki anyagi lehetősége szerint adakozott; a nagyon szegények adomány nélkül is vihettek haza a virágból. A legszegényebbek otthonról hozott virággal kedveskedtek Rókuskának, s a szobornál egyszerűen kiscserélték a megszentelt virágot a magukéval, s a két szál szentelményt hazavitték. Az egyik szállal megcsapkodták a lábas jószágot, hogy egészségesek legyenek, majd föltűzték a mestergerendához, a másik szálát pedig a tisztaszobában őrizték a következő esztendőig, hogy a családot óvja a betegségektől.

A Rókusnak szánt virágcsokorhoz senki se nyúlt, s mindaddig ott maradt, amíg el nem fújta a szél. Az ünneplő tömeg délutánig időzött a szobornál, estefelé visszavonult a városba a kápolnához, ahol elkezdődött a rókusi kilenced.

A rókusi kilenced

Vajdaság-szerte elterjedt a Nagyboldogasszony napját megelőzően otthon tartott ájtatosság, a kilenced. Szabadkán ezt a szertartást korábban is Rókus napján kezdték el. Nem otthoni összejövetel volt, hanem a kiskápolnában végezték, s mindig jelen volt a Teréz-templom plébánosa. Liturgiája megegyezett a májusi Mária-litániákéval, azzal a különbséggel, hogy a Mária-énekeken kívül a Rókus tiszteletére komponált himnuszt is elénekelték.

Szent Rókus tisztelete napjainkban

1938-ban a fogadalmi ünnepet megújították, tehát a fogadalom mindmáig érvényben van. Az idősebb bunyevác asszonyok ma is böjtölnek, csak főtt kukoricát és dinnyét esznek e napon. A háború után betiltották a nyilvános egyházi szertartásokat, így a Rókus-szoborhoz sem járhatott körmenet. A szabadkaiak azonban továbbra is felkeresték Rókuskát, elvitték hozzá virágjaikat. Amióta áthelyezték a szobrot, az ünnepi misére a helyi Szent Kereszt-templomban kerül sor. Korábban külön volt a bunyevác és külön a magyar istentisztelet, napjainkban azonban kétnyelvű misét mond a helyi plébános. A szobrot manapság is feldíszítik virágokkal, kihelyezik az imazsámolyt, a padokat. A hívők maguk is hoznak virágot, de vásárolnak is, aztán hazaviszik, és őseikhez hasonlóan egy évig őrzik.

A templom gondnoka egyszersmind a szobor gondozója, ő várja egész nap az odaérkezőket. Manapság egyénileg jönnek az emberek délig, a reggeli szent-misén ugyanis nem vesz részt mindenki. A hívők imádkoznak, beszélgetnek, s ilyenkor tudják meg azt is, hogy a szent közbenjárására valaki csodálatos módon meggyógyult a városban. Egy kisfiú agyhártyagyulladásban szenvedett,

s már lemondtak róla az orvosok, az édesanyja azonban Rókuska virágjából teát főzött neki, s a gyermek ettől meggyógyult. A fiúcska felnőtté vált, még mindig él, egészséges. Minden Rókus-napon elzarándokol a szoborhoz. Az idén is ott járt. Vitt haza a virágból, az ágya alatt tartja, mert – ahogy elmondta – egy esztendőben nem ment el a szoborhoz, s emiatt egész évben betegeskedett. Délben azután elcsendesedik a környék, csak a Rókusnak hozott virág jelzi a délelőtti búcsújárást.

A délutáni litániát most is megtartják. Ez is kétnyelvű, akárcsak a reggeli szentmise. A szertartás résztvevői együtt imádkoznak és énekelnek magyarul és bunyevácul. Felcsendül a Rókusról szóló himnusz is. A magyarok az országosan ismert, de nem túl gyakran hallható egyházi népéneket, a horvátok pedig Arnold György kompozícióját énekelik, mely az 1819-ben Eszéken kiadott énekeskönyvében is megtalálható. A *Pismenik iliti skupljenje pisama razlicsutih za nadiljne, svetacsne i ostale dnevene priko godine podobnih, za vechu slavu boju i kriposli duhovne naroda Ilirickoga ucsinjeno po Gjuro Arnoldu* című, nyomtatásban megjelent első bunyevác énekeskönyvben több éneket is találunk, melyek a korabeli szertartásokon feltehetőleg Szabadkán is elhangzottak. Közülük azt adjuk közre, melyet a litánia befejező részeként énekelnek. Szövege azonos az Arnold-féle himnuszéval. Mi a napjainkban használatos szövegátíratot közöljük, hiszen írásunk kizárólag a ma is élő egyházi népszokást taglalja. A könnyebb érthetőséget segítheti továbbá e himnusz magyar átköltése. Másik szemelvényünk a magyar nyelvterületen szokásos népének helyi változata.

Sveti Roko

1. *Zdrav' Roko prisveti, rodom plemeniti.
Mi tebe štujemo, tebe sad slavimo.*
2. *Kugu Ti otira, nevolje protira,
nam radost donese, suze nam odnese.*
3. *Tog radi uzroka, teb mi, svetog Roka,
patronom primismo, čuvara slavismo.*
4. *Tvoje na poštenje i dično slavljenje,
crkvicu zidasmo, tebi posvetismo.*
5. *Jer sci obečasmo, uvik ušinismo,
da čemo držati, dan i post postiti.*
6. *O Roko prisveti! Svi puci cvili ti,
kugu da odnimiš, sriću nam udiliš.*
7. *Varoš našu brani, srićom nju nadari,
mi čemo te štovati, teb čemo poštovati.*

Zdrav' Roko prisveti, rodom plemeniti.

Mi Tebe štujemo, Tebe sad slavimo.

Szent Rókus

1. *Üdv, Rókus, teneked, mindennél nemesebb!
Engedd, ez ünnepen dicséjünk szüntelen.*
2. *Mert szódra elfutott a pestis meg a gond,
jót hoztál, nem bú-bajt, így könnyünk elapadt.*
3. *Mindennek okábul fogadtunk apánkul,
te lettél, Szent Rókus, oltalmunk, patrónus.*
4. *Hogy dicső híredet övezze tisztelet,
kápolnát emeltünk, és neked szenteltük.*
5. *Ígérte mindenki, meg szavát nem szegi,
napodon örömmel ünnepel, de böjttel.*
6. *Ó, Rókus, védszentünk, hozzád így esdeklünk:
dögghalál elhagyjon, ránk vígság virradjon!*
7. *Városunk megóvjad, teljesítsd ez óhajt,
örömet reánk hints, s tisztelünk tovább is.*

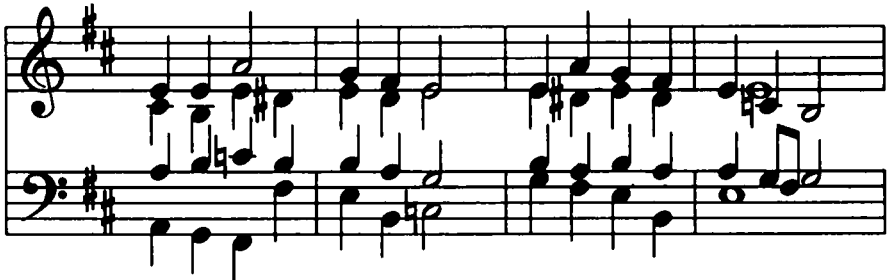
Takács Ilona fordítása

Magyar népének

1. *Óh, dicső szent Rókus, téged magasztal
buzgó szívünk és kér bizodalommal,
vidd Isten elébe könyörgésünket,
hogy mentsen meg minden vésztől bennünket.*
2. *Főképp távoztassa el a mirigyet,
az öldöklő járványt s más betegséget,
hogy Isten jóságát épen áldhassuk,
és pártfogásodat meghálálhassuk.*

Óh, dicső szent Rókus, téged magasztal, buzgó szívünk és kér bizodalommal.

vidd Isten elébe könyörgésünket, hogy mentsen meg

minden vésztől bennünket.

3. *Véletlen haláltól mentsen meg minket,
mely nem lelné készen bűnös lelkünket.
Isten adjon időt a megtérésre,
mit te hozzá nyújtasz a könyörgésre.*
4. *Az Úr Jézus Krisztus vére hullása
legyen testünk s lelkünk meggyógyulása,
s ha Isten kiszólít, mint, óh, szent, neked,
adjon minenkünk is örök életet.*

Összefoglaló

Szent Rókus tiszteletét tehát a helyi ferences barátok honosították meg Szabadkán. Rókus napja az ő tanácsukra vált fogadalmi ünnepé 1738-ban. Később a világi papság is támogatta a helyi hagyományt, ezért jelentős egyházi ünnepnek számított a városban egészen a II. világháborúig.

Szent Rókus kultusza, a korábnál sokkal szerényebb külsőségek között, napjainkban is élő örökség. Szeged fogadalmi ünnepe Vasas Szent Péter napja volt, mert ott augusztus 1-jén szűnt meg a járvány. A szegediek is százéves böjtöt fogadtak, ugyancsak a ferencesek tanácsára, de ők 1938-ban nem újították meg fogadalmukat, mint a szabadkaiak. Bálint Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy az első világháborúig megünnepelték fogadalmi ünnepüket, de később e nap teljesen elveszítette jelentőségét. A szegedi kirajzású idős bácskai magyarok azonban napjainkban is megtartják őseik fogadalmát: a ludasi, kanizsai szállásaiak nem Szent Rókuskor, hanem augusztus 1-jén böjtölnek még napjainkban is.

Irodalom

- BERETIĆ, Stjepan: *250 godina subotičke zavjetne kapele Svetog Roka*. Subotička Danica, Kalendar, 171–181. Subotica, 1992
- IVÁNYI István: *Szabadka szabad királyi város története I*. Szabadka, 1886
- KENYERES KOVÁCS Márta: *Régi nóta, híres nóta . . .* Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő élete és munkássága. Szabadka, 1976
- SEKULIĆ, Ante: *Tragom franjevačkog letopisa u Subotici*. Split, 1878
- TORMÁSY Gábor: *A szabadkai római katolikus főplébánia története*. Szabadka, 1883